

mával, az alábbi szövegű Emlékiratot helyezzük el az Aradon 1849-ben mártírhalált halt – egykori komáromi várparancsnokok – Lenkey János és Török Ignác tábornokok emlékét megőrkítő obeliszk alapzatába. Ezen Emlékiratban kívánjuk tudomására hozni a jövő nemzedékének, utódainak Komárom városában, és mindazoknak, kik valaha ezen üzenetünket olvasni fogják, hogy 2003. október 6-án történt meg az alapkövetés, míg az emlékmű alapzatát 2004. augusztus 20-án, honalapító Sz. István király napján avattuk fel. Az obeliszk felavatására 2004. október 6-án kerül sor.

Mint Komárom város szülöttei és polgárai kötelességünknek érezzük, hogy a magyar szabadságért és Komárom várának hősiek védelméért – 1848/49-ben – életüket feláldozó, fent nevezett tábornokok emléke évtizedek és évszázadok múltán is fenn maradjon. Áldozatvállalásuk óta immár 155 esztendő telt el, és Komárom még mindeddig adós maradt a történelem ítélőszéke előtt. E mulasztást nagyrészt a politikai változások – Komárom városának a két világháború utáni (1919, 1945) ismételt elcsatolása az anyaországtól – okozták.

Ezen emlékmű felállításával nemcsak másfélszázados adósságunkat kívánjuk törleszteni, hanem példát is szándékozunk állítani a magyar ifjúság elé. Legyen a két várparancsnok emléke örök mementója a szabadságért és a hazáért való áldozatvállalásnak. De legyen ez az obeliszk egyben parancsolója is a haza szolgálatának. Ahogy azt Deák Ferentől tanultuk: „A hazáért meghalni lehet, de elfáradni soha!”

Álljon ezen emlékmű az idők végtelenségéig Komárom városának legszebb helyén, az egykori Komárom-falvát idézve. Legyen ez az emlékmű szimbóluma a szülőföld tiszteletének, és a nemzeti nagyjaink iránti hála-érzetének. Mert nem az a nép van legyőzve, melynek az országot veszik el, az a nép van legyőzve, melyiknek a hitét vették el.

Kelt Komáromban, 2004. augusztus 20. István király napján.

Az emlékiratot a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület elnöksége nevében írta

Dr. Szénássy Zoltán

Nagyatádi Szabó István

(1863–1924)

„Nagyatádi Szabó István erdőcsokonyai kiscgazda faluszerte, megyeszerte tisztelt, dolgos, szorgalmas parasztember volt. Olyan parasztember, amilyenek a derék, mértéktudó, magyar dolgozó kisbirtokost példaképpen ábrázolják. Esze, tehetsége és paraszti tisztessége pedig messze több volt az átlagosnál.” Ezeket a sorokat Erdei Ferenc írta róla halála után 13 évvel, amikor egy Nagyatádi Szabó István pályafutásáról szóló füzet elé előszót készített.

Most – halálának 80. évfordulóján – részben sikeres, részben szomorú, de mindenképpen tanulságos pályájának bemutatásával emlékezünk e nem mindennapi életútra, amelynek során egy többre és jobbra hivatott élet esett áldozatul súlyos tévedéseknek és ennek a magyar parasztság is megadta az árát.

Ki is volt és honnan indult ez az ember ?

Somogy vármegye erdős, dombos barcsi járásában van Erdőcsokonya. Egy – a falu felső végén élő – parasztembernek 1863. szeptember 21-én – a sivár nyár és a félelmes ősz találkozásakor – fiat szült a felesége.

– Minek kereszteljük? – kérdezte a falu református lelkésze.

– Legyen az én nevemre – mondta az édesapa.

Így lett a kisfiúból Felső Szabó István, mert hiszen a falu felső végén laktak. A „Nagyatádi” név már csak jóval később ragadt rá, amikor az országgyűlési választókerület elnevezéséről különböztették meg az azonos nevű képviselőket.

Édesapjának hat hold szántója, két hold rétje, kis szőlője és két hold közös legelője volt. Ehhez szerzett szorgalmával még 16 holdat. Felesége 15 holdat ragasztott hozományképpen a „Szabó birtokhoz”.

A fiatal Szabót, mint katonaviselt embert, megválasztották tűzoltó-főparancsnoknak. Egy-másután kapta a megbízatásokat. „Voltam én arató, részes cséplő, napszámos, fuvaros, árokhányó erdei famunkás; munkáltam feles földet, réteket, szolgáltam robotot, együtt szolgáltam uradalmi cselédséggel (...) Voltam tűzoltóparancsnok, olvasóköri pénztáros, hitelszövetkezeti igazgatósági tag, községi elöljáró, fogyasztási adókezelő és községi bíró, megyei bizottsági tag, képviselő és miniszter is.” – írta később magáról.

Bíró 1889-ben lett – 26 éves korában. Rövidesen Somogy vármegye törvényhatósági bizottságába is bekerült. Itt először a *Somogymegyei Kisgazdák Egyesületét* szervezték meg. Noha a sajtó nem adott hírt e mozgalomról, híre mégis futótűzként terjedt az országban, ötletet és példát adva a szervezkedésre. Hevesben *Mayer János*, Békésben *Nagy József*, Szolnok megyében *Csontos Imre*, Máté Gábor, Sz. *Nagy István*, Komárom megyében *Szijj Bálint* nagygimándi, Péntek Pál ácsi, Zalában *Kiss Sándor* kővágóörsi, Baranyában *Patacsi Dénes* szentdienesi, Veszprémben *Zsebeházy Károly* szentgáli kisgazda vezette a szervezést.

A 48-as Függetlenségi Párt 1908. március 22-én Kisújszálláson kisgazda-nagygyűlést hívott egybe. Meghívták erre Szabó Istvánt és néhány hívét is. Ekkor alapították meg a *Kisbirtokosok Szövetségét*. Ezt *Szabó István* és dr. *Mohácsy Lajos* marcalgergelyi evangélikus lelkész kezdeményezték.

Elérkezett az 1908-as időközi országgyűlési választás és a nagyatádi választókerületben Szabó István kisgazda kibuktatta Chernel Gyula főrendiházi tagot. Ekkor 45 éves volt, élete teljében lévő férfi, tele életerővel.

A választás után dr. Mohácsy Lajos a „kisgazdapárt” megalakítását sürgette. El is indították a szervezkedést. Több vidéki előkészítő gyűlés után meghírdették 1909. november 29-re a Veszprém megyei Szentgálra a zászlóbontó nagygyűlést.

Szentgálon a magyar kisbirtokosok tartottak nagygyűlést. Az elnök Zsebeházy Károly szentgáli gazda volt. Szabó István másfél órás beszédet mondott és bejelentette a *Függetlenségi és 48-as Gazdapárt* megalakulását. (Mint később kiderült a „parasztpárt” elnevezést azért vetették el, mert a paraszt szónek abban az időben az ország nagy részében „lenéző, gúnyoló, sértő” jellege volt.)

A korszakalkotó jelentőségű pártprogramot – amely szinte teljes egészében Szabó István megfogalmazásában készült el – *Finta Lajos* szentgáli kisgazda olvasta fel. A program 18 pontból állt. Jellemző, hogy ebben a programban még nem esett szó a földreformról: *radikális kisgazda program* volt ez, de nem radikális parasztprogram.

Szabó István új irányt követelt a politikában, mint ahogy 1909. szeptember 19-én megjelent cikkében írta: „A földművelő kisbirtokos, aki 70 százalékát képezi ennek a nemzetnek, megérdemli és megköveteli azt, hogy sorsában a jövőben ne nélküle történjék intézkedés, de helyet kér, és pedig számarányának megfelelően nemcsak a perifériákon, a vármegyei közéletben, de a mostani sorvasztó politikai élet gyökeres átalakítása érdekében a magyar parlamentben is! Helyet kér és helyet követel magának a föld jogán! Mert akié a föld, azé az ország!”

Nagyatádi Szabó István az 1910-es képviselőválasztás alkalmával is megtartotta mandátumát. Ez tette lehetővé, hogy 1910. július 9-én a felirati javaslatához is hozzászóljon. Beszédének kirobbanó sikere volt ez is hozzájárult ahhoz, hogy a közvélemény figyelme a Függetlenségi és 48-as Gazdapárt valamint Nagyatádi Szabó István felé fordult. Beszédében egyértelműen megfogalmazta, hogy „mi nem sebeket akarunk ütni, hanem gyógyítani akarjuk azokat ott, ahol vannak, mert tudjuk, hogy vannak, látjuk és érezzük, mert magunk is számos sebből vérzünk.”

Ugyanakkor fellépett az „egyke” ellen és szeretett volna gátat szabni a kivándorlásnak is. Elvként hangoztatta, hogy „Magyarországon új földbirtok-politikát kell csinálni!” A földbirtokreform terén azonban az első világháború előtt még nagyon mérsékelt nézeteket vallott. „A hűségesen szolgáló cseléd vagy napszámos, aki egy életen át valami kis tőkepénzt tudott keresni, kapja meg a lehetőséget, hogy házas zsellér legyen vagy törpebirtokos. Annak a házas zsellérnek, törpebirtokosnak adassék lehetőség, hogy egy egész emberélet szorgalmával

kisbirtokossá fejlődhessék. Annak a kisbirtokosnak meg kell adni a módot, hogy szorgalmával, takarékoságával nagyobbítsa birtokát.” Naiv módon mindezt úgy kívánta megvalósítani, hogy a kormány terjesszen be törvényjavaslatot az állami kisajátításról és az így kisajátított földet adják a kis- és törpebirtokosok kezébe. *Parasztpolitikájának hatástalansága éppen abban volt, hogy hitte, hogy a közép- és nagybirtokosok érdekei közösek a kisbirtokosokéval.*

Az őszirózsás forradalom, majd a kommün alatt azt az álláspontot képviselte, hogy tekintet nélkül a földbirtok minőségére, annak kötött vagy bárminő voltára a falvak mellett ki kell sajátítani talán már a száz holdas birtokokat is. „Én nemcsak a földtelen népet és a kisbirtokosokat védem, hanem védelmezni, biztosítani, erősíteni akartam a középbirtokot is, mert az én ideálom olyan magyar mezőgazdaság, amely kisbirtokok s tudományosan kezelt középbirtokok arányos rendszeréből áll.”

Nagyatádi Szabó István először a Berinkey-kormányban lett miniszter. 1919. január 19-től február 8-ig tárca nélküli miniszterként a földreform ügyének intézésére kapott megbízást, majd február 8-tól március 18-ig a népgazdasági tárcát vezette. Ekkor már 56 éves volt, de telve ötletekkel, megvalósításra érdemes célkitűzésekkel.

A diktatúra bukása után (1919. augusztus 15-től augusztus 27-ig) földművelésügyi miniszter volt Friedrich István kormányában, majd a Huszár-, a Simonyi-Semadam és az első Teleki-kormányban lett tárca nélküli közlekedésügyi miniszter (1919. november 24. és 1920. augusztus 15. között). 1920. augusztus 15-től földművelésügyi, ezen felül 1920. december 16-tól még tárca nélküli kiszgazda miniszter is volt a minisztérium (1921. június 29-én történő) megszűnéséig. A Bethlen-kormányban (1921. április 14-től december 3-ig, és 1922. június 16-tól 1924. október 14-ig) volt földművelésügyi miniszter.

Rubinek Gyuláék a „nemzet erőinek egyesítésére” hívták fel Nagyatádi figyelmét. Hosszú tárgyalások eredményeként Nagyatádi hajlott a megegyezésre és ezzel kezdődött el azoknak a végzetes lépéseknek a sorozata, amelyek során sorozatos megalkuvásra kényszerülve nemcsak a saját tekintélyét veszítette el lassacskán, hanem a magyar parasztság politikai súlyának a csökkenését is előidézte.

A választási harc az Egyesült Kiszgazda és Földművespártnak csaknem 80 mandátumot hozott. 1920. március 1-i kormányzóválasztás során Nagyatádi Horthyra szavazott. 1920-ban – már a választások előtt – megindult a kiszgazdák köré a különböző pártok csoportosulása. Először a kiszgazdapártok egyesültek, de másféle elemek is igyekeztek bejutni a kiszgazdapártba. A pártba tódult „keresztény nemzeti” és „polgári” elemek ekkor már magukkal sodorták Nagyatádi Szabó Istvánt.

Nagyatádi eleinte nem vett részt az első Teleki-kormány munkájában. A Kiszgazdapárt – amelynek egyébként Rubinek Gyula is tagja volt – tömegeinek megtartása érdekében is kénytelen volt komolyan venni a földreform kérdését. A reform mértékében azonban – különösen a Rubinekékkal való egyesülés után – lényeges eltérések voltak a párt tagjai között. A Nagyatádi-féle csoport hívei a körülményekhez képest széleskörű földreformot akartak, Rubinekék nem.

Rubinek földreform elképzelése szerint bár a földbirtokreform a nemzetgyűlés által elfogadott törvény formájában lép életbe, az állami beavatkozást a legkisebbre kell szűkíteni, és törekedni kell arra, hogy az érdekelt felek lehetőleg maguk egyezzenek meg. A szükséges földmennyiséget az állam megváltás, kisajátítás útján biztosítja. Ezt a mennyiséget növeli a vagyondézsmaföld (vagyonváltás) is, amely kártalanítás nélkül kerül az állam tulajdonába. A javaslat nem írt elő sem birtokmaximumot, sem birtokminimumot, nincs benne meghatározva a nagy-, közép- és kisbirtok fogalma sem. Nagyatádi Szabó és csoportja nem értett egyet ezzel a javaslattal.

A kormányzó magához kérte Nagyatádi és sikerült engedményekre bírni a földreform kérdésében. Rubinek lemondott a földművelésügyi miniszterségről, amelyet Nagyatádi vett át és 1920 nyarán már ő nyújtotta be a parlament elé a földbirtok helyes megosztásáról szóló törvényjavaslatot.

Nagyatádi politikájának legfontosabb pontját képező földreformtörvényt sem valósíthatta meg úgy, mint ahogy elképzelte, mert

– nem egészíthette ki a törpebirtokokat 15 kat. holdra.;

– nem juttathatta földhöz a házas nincsteleneket oly mértékben, hogy azok családjukkal új birtokukból megélhettek volna;

– nem telepíthetett nincsteleneket a lakatlan pusztákra;

– az emberfelesleg földhöz kötése sem sikerült.

Így végül minden igyekezete kevésnek bizonyult arra, hogy a végrehajtás során az ő elképzelése valósuljon meg.

Az egri Nagy József professzor ebben az évben megjelent kitűnő elemzésében bebizonyította, hogy a két világháború között végrehajtott három földreform-kísérlet során mégis Nagyatádi elképzelése volt a legéletrevalóbb és még ilyen megcsonkított formában sem tekinthetjük sikertelennek. Ugyanis

– bizonytalanná tették a legősbibb birtokok birtoklását;

– ébren tartották a parasztság földszerzési vágyát;

– tudatosították a falvak legszegényebb rétegeiben, ha eredményt akarnak elérni, akkor tanulni és szervezkedni kell;

– tudatosították mindenkiben, hogy a nagybirtokosok érdekeit képviselő államhatalomtól nem lehet elvárni még egy mérsékelt földreformot sem.

Az utókor ennyiben igazolta Nagyatádi Szabó István elképzeléseinek reális voltát.

1921-ben a párt nevét is megváltoztatták Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt-ra. Már ezen a néven támogatták az 1921. évi XLVII. törvénycikk megszületését, amely az állami és társadalmi rend felforgatását volt hivatva megtorolni.

1922-ben Nagyatádi – igaz, hogy hosszú alkudozások után – elfogadta azt a választójogi törvényjavaslatot, amely a törvényhatósági városok kivételével mellőzte a titkos szavazást.

Nagyatádi Szabó István Bethlen István első kormányának minisztere volt akkor, mikor a korszak egyik legnagyobb panamája: az Esküdt-ügy kirobbant. Esküdt Lajos 1919 után Nagyatádi híve lett. Hűségesen kísérgette mindenhová. Titkárkodott Nagyatádi mellett, aki szívesen fogadta Esküdt szolgálatait. Bizalmával azonban Esküdt Lajos csúnyán visszaélt.

Tragédiája ennek a nagy formátumú politikusnak, hogy pályája vége felé még a korrupció gyanúja is beárnyékolta működését.

Nagyatádi 1924. október 9-én lemondott. Horthy is, Bethlen is megkísérelte rábírní a maradásra, amire Nagyatádi nem volt hajlandó. Hazament szülőfalujába, Erdőcsokonyára és 1924. október 31-én elhunyt. Feltehetőleg agyvérzés vitte el. 1924. november 3-án volt a temetése Erdőcsokonyán. Sírjánál többek között gróf Bethlen István miniszterelnök is búcsúzott tőle. Az egyházi szertartást Ravasz László református püspök tartotta, és gyászbeszédében így rajzolta meg történelmi szerepét és elhivatottságát: „Szerette a földet, mint minden magyar gazda, és nem magának szerette, hanem fajtájának. Szerette fajtáját, és a magyar gazda önértetének emelésére, politikai súlyának gyarapítására senki annyit nem tett, mint ő. De azért soha sem izgatott. Nagyobb az erők fegyelmzésében, mint felindításában. Mindenki meg akarta őt nyerni, mindenki félre akarta őt tenni, de az ő pályája egyenes volt, mint a hivatása. Nemzeti csapás, hogy élete előbb végződött be, mint küldetése.”

Életműve, embersége tették méltóvá arra, hogy szobra a Földművelésügyi Minisztérium előtt álljon, és hogy távolba néző tekintetével őrző gonddal figyelje unokái, dédunokái országépítő és nemzetfenntartó tevékenységét bent a Parlamentben. Joga van hozzá, hiszen ő tette a magyar parasztságot politikai tényezővé!

Tolnay Gábor